

**Tudomány, oktatás, kultúra
a két világháború közötti
Magyarországon**

Szerkesztette
M. Pelesz Nelli

Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány
Szeged
2019

A kötet megjelenését a
Nemzeti Együttműködési Alap
támogatta

MINISZTERELNÖKSÉG

Nemzeti
Együttműködési
Alap

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

A kötet anyagát lektorálta
Dr. habil. Nóbik Attila,
a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Gyógypedagógus-képző Intézetének adjunktusa

Tartalom

Előszó..... 7

TUDOMÁNY

PÁL JÓZSEF:

Két magyar világirodalom-történet válságos időben 9

BENE ZOLTÁN:

A közösség válsága – egy világfelfogás válsága

Málnási Bartók György társadalomfilozófiai nézeteinek antinómiája.....22

VAJDA TAMÁS:

A tudományos szegedi Alföld-kutatás első évtizedei (1928–1949)38

OROSZ LÁSZLÓ:

Magyar statisztikus a német „Volksboden” árnyékában

Kovács Alajos a német népesség dunántúli terjeszkedéséről79

OKTATÁS

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON:

A szegedi egyetem emlékezetéről (1921–1930)

Az egyetem arculatát meghatározó vonások a Szent-Györgyi

Albert előtti időszakból.....93

SZÜTS-NOVÁK RITA:

„Ez az út, az igazság, az élet”

Imre Sándor nemzetneveléssel kapcsolatos fogalomrendszere

módosulása az első világháborút követő években (1919–1929)..... 103

FIZEL NATASA: A polgári iskola helye és szerepe a közoktatási rendszerben a két világháború között	119
JANCSÁK CSABA: A magyarországi polgári iskolai tanárképzésben rész vevő hallgatók egyesületei a két világháború között.....	141
M. PELESZ NELLI: Lépések a pedagógus szakma professzionalizációja felé Viták a felsőfokú tanítóképzésről a két világháború között	152
ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN: Menedzsment-ismeretek és szakoktatás mint a gazdaságfejlesztés eszközei a két világháború közötti gazdasági kamarai mozgalomban ..	170
<hr/> KULTÚRA	
MIKLÓS PÉTER: Radnóti szegedi professzorai	186
T. MOLNÁR GIZELLA: Klebelsberg Kuno kultuszminiszter művészetpolitikája és annak szegedi vonatkozásai	203
MIKLÓS PÉTER: Klebelsberg Kuno nemzetkonceptiója és a kisebbségpolitika	216
FAZEKAS CSABA: Keresztény kultúra és közszereplés Prohászka Ottokár „hattyúdalaiban”	228
NÁTYI RÓBERT: „...most kell nekifogni, különben elfut az idő...” Murális törekvések Vinkler László festészetében (1936–1943)	278
A kötet szerzői	303

JANCSÁK CSABA

A magyarországi polgári iskolai tanárképzésben részt vevő hallgatók egyesületei a két világháború között

Bevezetés

A legutóbbi évtizedekben kutatások sora¹ mutatott rá arra, hogy a pedagógusképző intézmények légköre „eltér más felsőoktatási intézmény klímájától”.² Ennek az intézményi habitusnak meghatározó eleme a társadalmi környezet által a pedagógusképzés felé megfogalmazott szereplvárásoknak való megfelelés (célja: a pedagógussá képzés), valamint az oktatói szerepek humanista arcéle és a hétköznapi praxis „iskolás jellege”³, amely közelebb áll a közoktatási intézmények világához, mint a tudósképzéshez.⁴

Ezt a légkört azonban nemcsak az úgynevezett oktató-nevelő tanárszerepek gondoskodó/mentoráló hangsúlyai jellemzik, hanem az aktív hall-

- 1 Nagy Mária: Tanári szakma és professzionalizálódás. Budapest, OKI, 1994; Nagy Mária: A tanári pálya választása. In: Papp János (szerk.): A tanári pálya. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. 103–122.; Falus Iván: A pedagógussá válás folyamata. Educatio, 2004. 3. sz. 359–375; Kozma Tamás: Kié az egyetem? Budapest, Új Mandátum, 2004.; Falus Iván: A tanári tevékenység és a pedagógusképzés új útjai. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 2006.; Jancsák, Csaba: A tanárképzésben részt vevő hallgatók formálódó világa. In: Hercsei Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): Tanárképzős hallgatók a bolognai folyamatban (2010–2011). Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2011. 27–51.; Németh Nóra Veronika – Chrappán Magdolna: The Value Preferences of Pre-Service and In-Service Teachers in the Pedagogical Activity. In: Györgyi Zoltán – Nagy Zoltán (szerk.): Students in a Cross-Border Region: Higher Education for Regional Social Cohesion. Oradea, University of Oradea Press, 2012. 167–184.; Chrappán Magdolna: Tudós-tanár-képzés. In: Pusztai G – Fenyő I – Engler Á (szerk.): A tanárok tanárának lenni: Tanulmányok Szabó László Tamás 70. születésnapjára. Debrecen, 2012. University of Debrecen. 54–62., Csapó Benő: A tanárképzés és oktatás tudományos helyzete. Iskolakultúra, 2016. 3–18.
- 2 Kozma Tamás: Kié az egyetem? Budapest, Új Mandátum, 2004. 135
- 3 Kozma Tamás: i. m. 2004.
- 4 Pukánszky Béla: A magyar iskolatörténet és pedagógusképzés paradigmái. Komárno, Selye János Egyetem, 2014.; Pukánszky Béla: Gyermekkép és nevelés. Felfogások a gyermekről és a nevelésről a pedagógia történetében. Komárno, Selye János Egyetem, 2018.

gatói élet: az ifjúsági közösségek, valamint az öntevékeny diákkörök palettászerű színessége. A pedagógusképzés hétköznapi praxisa tanrendeken túlmutató specifikumainak egyik okadó magyarázatát abban lelhetjük meg, hogy az a pálya, amelyre ez az intézménytípus készít fel, napjainkig a társadalmi felemelkedés egyik legfrekvenciáltabb útját jelentette.⁵ Egy másik fontos tényező a képzés belső világa mélyebb megértéséhez az, hogy az intézmény hallgatói az oktatási rendszerben maradvá utánpótlást is jelentenek, mely életpálya során átörökítenek életvilág-mintákat és egy sajátosan humanista „transz-történelmi”⁶ érték-, illetve normarendszert is.⁷

A sokszínű diákközösségek, a gazdag hallgatói kulturális élet hajtóerejét ezek komplexitásában találhatjuk meg: az oktatók-hallgatók a felsőoktatási szerepkészleten túlmutató (a céhmester-tanítvány viszonyhoz közel álló), dominánsan homológ, empatikus viszonyrendszerében. A generációk közötti értékátadás folyamatok hangsúlyos helyszínei – a tan- és előadótermeken felül – az intézmény közösségi terei.

A legtöbb magyarországi felsőoktatási intézményben a tárgyalt korszakunkban, a húszas évek második felében jönnek létre a diákklubok. Ezek megszületésében és formálódásában a hallgatókon felül elvülhetetlen szerepe van a mentori szerepet vállaló oktatóknak. „A főiskola díszterme oly szűk, hogy benne a hallgatóknak csak egy része fér el. Az ifjúsági egyesületeknek csak az alagsorban tudott a főiskola vezetősége helyiségeket biztosítani, amelyek azonban szintén nem felelnek meg céljaiknak, mert sötétek, kicsik, levegőtlenek és egészségtelenek.”⁸

5 Vö. „más értelmiségi pályáknál kevésbé szakképző jellege lehetőséget ad a nem hagyományosan értelmiségi családok gyermekeinek az értelmiségivé válásra.” Nagy Mária: i. m. 2001. 103 Lásd még: Pukánszky Béla: Tanárképző vagy egyetem? Adalékok a kolozsvári egyetem Szegedre költözéséről (1919-1921). Magyar Pedagógia, 1987. 4. sz. 424–433

6 Rezsöhazy, Rudolph: Sociologie des valeurs. Paris, Armand Colin, 2006.

7 Jancsák Csaba: Tanárjelöltek értékvilága. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): Új kutatások a neveléstudományokban. Törekvések és lehetőségek a 21. század elején. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011. 145–159.; Bocsi Veronika (2013): Az idő a campusokon. Szeged, Belvedere Meridionale, 2013.; Pusztai Gabriella – Bocsi Veronika – Ceglédi Tímea (2016): A felsőoktatás hozzáadott értéke Közép-európai kontextusban. Pusztai [et. al.]: A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához. Nagyvárad – Budapest: Partium – PPS – Új Mandátum, 2016. 7–12.

8 Schilling Gábor: A szegedi évek. In: Schilling Gábor (szerk.): Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Évkönyve az 1942/43. tanévről. Szeged, ÁPITF, 1944. 42.

A hazai oktatás- és neveléstörténeti kutatások hagyományosan szakmapolitika-, képzési modell- és belső tartalom központú, ugyanakkor a történeti ívek megrajzolását kiegészítő adalékokat jelentenek az ifjúsági szervezkedések, mozgalmak, szervezetek belső világáról származó kutatási eredmények⁹. E szervezetek tükörként szolgálnak a „felnőtt világ” mérföldkövei és formálódása szempontjából. A fiatalok referenciakerete a világ, közösségeik szűrőrendszerén nem csak értelmezik azt, hanem formálják is. A fent leírt értéktranszfer folyamatok eredményeként az ifjúsági közösségek nem függetlenek a társadalmi környezettől és még a mérföldkönek, országos léptékben jelentősnek tekintett szerveződések¹⁰ sem előzmény nélküliek, sok esetben azért, mert az értékhordozó személyek (mentor tanárok/professzorok), egykor mint diákok maguk is aktívan vettek részt értékkeremtésben, értékmegőrzésben és e habitus meghatározta az oktatói tevékenységüket is.

Tanulmányunk a történeti ív megrajzolásához kíván adalékuul szolgálni – egyes pillanatfelvételek dokumentálásával – a polgári iskolai ifjúság szervezetei tekintetében a célok, küldetés, feladatok, mentorok bemutatásával. E mikrotörténeti adalékok hozzájárulhatnak a hazai oktatás- és neveléstörténeti kutatások igen gazdag irodalmához, amelyek nemcsak a történészek, de az oktatási rendszerünk jelen világát és problémáit kutatók számára is hordozhatnak új megközelítéseket.¹¹

Az ifjúsági mozgalmak történetének és belső mintázatainak mélyebb megértését célzó kutatások során szembesülünk azzal a helyzettel, hogy a diákmovalmak és -szerveződések, hallgatói demokráciakísérletek rövid lefolyásúak¹². Ennek okát részben a hallgatói felsőoktatási életút szakaszjellegű időintervallumával magyarázhatjuk. A diákevek viszonylag

9 Jancsák Csaba: Az 1956-os forradalom indítószikrája. Szeged, Belvedere Meridionale, 2016. 62.

10 Jancsák Csaba: i. m. 2016. 13–28.

11 Kéri Katalin: Az iskolatörténeti kutatások tartalma, értelme és jelentősége. In: Sárkány-né Lengyel Mária (szerk.): Hagomány és megújulás. Pécs, PLKG, 2017. 7–12.; Kéri Katalin: Csomópontok a magyarországi (és pécsi) tanárképzés történetében. In: Kurucz, Rózsa (szerk.) A pedagógusképzés évszázadai a Kárpát-medencében. Szekszárd, PTE, 2017. 23–31.; A téma nemzetközi dimenziói kapcsán vö. Kéri Katalin: Az egyetemes neveléstörténet tág értelmezése. Magyar Pedagógia, 2010. 3. sz. 265–276. Lásd még: Kéri Katalin: National Past And Worldwide Perspective: A Comparative Approach To The Research Of The History Of Education. Hungarian Educational Research Journal, 2014, 4 (4). 4–15. DOI :10.14413/herj.2014.04.02

12 Jancsák Csaba: i. m. 2016. 11–13.

rövid időszakot, jellemzően három–öt évet jelentenek egy fiatal életében. Ugyanakkor ez az életciklus jellemzően egy adott campushoz kötődik. A kilencvenes években zajlott életstílus-változások előtt az egyetemista életforma kereteiben a hallgatók (nemcsak közlekedési lehetőségek, hanem az anyagi források hiánya okán is) hetekig-hónapokig nem hagyták el a campust, hanem az egyetemi városokban élték a diák- és közösségi életüket.

A lokális szervezetek közötti átjárás vagy kapcsolat igen csekély volt a tárgyalt időszakunkban, a tágabban értelmezett negyvenes, ötvenes években, amikor egy személyvonattal a Budapest–Debrecen, vagy Budapest–Szeged vonatút pl. hat és fél órás volt, a telefont csak a kiváltságosok birtokoltak, az egyetemi települések közötti baráti kapcsolattartás leginkább használt módszere pedig a levelezés volt. Ugyanakkor a levelek ellenőrzése lehetőséget teremtett az állambiztonsági szerveknek az oktatók-hallgatók közösségeinek és gondolatainak ellenőrzésére, tehát titkos adatgyűjtésre. A mindent betegesen ellenőrizni kívánó, paranoid diktatúra az egyetemi polgárok esetében sokszor használta ezt a megfigyelési módszert, a levéllenőrzést.

A hallgatói mozgolódások időben rövid lefutású voltát nemcsak az aktorok, az egyes stakeholder szerepek helyzetfüggő volta és időbeli behatároltsága okozza – meghatározhatunk a személyektől független, a társadalmi környezetből levezethető okokat is.

A partikularitás jól értelmezhető kereteket ad, de merev határokat rajzol. Amennyiben ad-hoc, lokális problémákra keresnek válaszokat, ezen kérdések nem szólítanak meg nagyobb – a mozgalmi szerveződés szempontjából a kritikus létszámnál nagyobb – tömeget, mely lényeges a hallgatói bázis, a konfliktuskeltő képesség, a lobbierő hatékony mozgósítása végett. Ugyanakkor a szerveződés az életvilágot értelmező közösségként, referenciacsoportként (mintaadóként) való megjelenése szempontjából éppen elegendő ez a diákéletforma-centrista közösségi, öntevékeny lét is és a felsőoktatási intézmény (évfolyam, tanuló kör) mikroklimáját gazdagíthatja és akár évekkel később egy új diákszerveződés esetében fontos értékmegőrző értékátadó funkcióval bírhat.

A követelések asszimilációja/integrációja elszívja a tiltakozást éltető levegőt. A legitim hatalom birtokosai a diákmozgalom egyes innovatív ér-

tégeit beemelik a mainstream áramba, ezáltal a mozgalom egyes részkevetélései megvalósulnak, ugyanakkor más követelései és maga a mozgalom kiüresedik, amikor a mozgalmi egység megbomlik azzal, hogy a közösségen belül a célokról, azok tartalmáról és az eredmények eredményváltáról szóló kollektív narratívája diverzifikálódik és megszületik megalkuvó vs. radikális hasadék.

Az ifjúsági szerveződések rövid életszakaszainak legjellemzőbb oka a katalizátorszerep és -funkció. A fiatalok által megfogalmazott kérdések és problémák, illetve a megszületett válaszok egyaránt támogatásra találnak a fiatal és a felnőtt társadalomban, és ezzel a mozgalom feloldódik egy generációkon átívelő nagyobb mozgalomban. A tanulmányunkban bemutatott első szerveződés e körbe tartozik. Az 1956-os magyar egyetemi ifjúság (MEFESZ) követelései, október 16-án Szegedről indulva, az október 21–22-i országos egyetemi diákgyűlések közvetítésével, október 23-án a forradalom követeléseié váltnak, azután pedig a Nagy Imre-kormány „programjává”.

A történelmi helyzet radikális változása elpusztítja a mozgalom táptalaját, megmérgezi a léghőrt és az éthosz szétmállik. Ezen eset példáit az egyetemi ifjúság harmincas-negyvenes évek eleji időszakában láthatjuk, melyek mikroklímáját szétrobbantotta a zsidótörvények megszületése és 1941-ben Magyarország belépése a második világháborúba, majd pedig az 1945 és 1948 közötti időszak kiépülő diktatúrája. Ezen, a rövid ciklusú szervezeti életútra okadó magyarázatként szolgáló tényező egy szélsőséges esete (ám tárgyunk szempontjából érintett korszakban, 1945 és 1965 között, ez a leggyakoribb jelenség), amikor az államhatalom erőszakos válszokat ad az ifjúsági szerveződésre: A fiatalok mozgolódását elsorvasztja avagy felszámolja a betiltás, az adminisztratív eszközökkel való felmorzsolás, valamint a titkosszolgálatok vagy az erőszakszervezetek bevetése, továbbá vád alá helyezés, elítéltetés. E tanulmányunk kereteiben bemutatott második szervezkedés ennek esett áldozatul.

Tanulmányunk egy másik kérdésben is szeretne adalékul szolgálni a felsőoktatási hallgatók és közösségeik világának mélyebb megértéséhez, melyeket a hazai kutatásokban, a campus-lét életmód és idődimenzióit vizsgálva Bocsi¹³, az értelmező közösségek mélyebb megértése tárgyában

13 Bocsi Veronika: i. m. 2013.

Pusztai¹⁴, a felsőoktatás hozzáadott értékei tekintetében Veroszta¹⁵ és Pusztai és szerzőtársai¹⁶, valamint a közösségi szocializáció terén Szabó¹⁷ elemzett és mutatott be. Ez pedig a felsőoktatás világában zajló értékátadási folyamatok kérdésköre, melyek egyaránt jellemezhetők intra- és intergenerációs szempontokból az érték-koegzisztenciával és amelyek legfőbb jellemzője, hogy az transz-történelmi, más néven az „univerzális”¹⁸ értékek estében jelentősek.

Az egyetemek érték-teremtő funkcióját és annak legfontosabb célját úgy is meghatározhatjuk, mint az intellektuális értékek és cselekvésminták átadásának feladatát¹⁹. Webert idézzük a modern egyetemeken megvalósuló értéktranszfer-folyamat kapcsán: „Az intellektuális becsületesség az egyetlen sajátos erény, amelyet neveléssel ki kell alakítani [az egyetemnek – JCs.]”²⁰.

Az értékek rendszere nem független a személyektől, illetve személyek közösségeitől. Ezeket értékhordozónak tekintjük. Amennyiben egy társadalmi érték a történelem folyamán egy referenciacsoport körében preferálttá válik, értékhordozó személy(ek) vagy közösség(ek) egyaránt képviseli nemcsak a vallott, hanem a mindennapi életvilágban megvalósuló praxisértékei között is, akkor az történelmi korokon és generációkon átívelő módon befolyásolhatja a személyes és közösségeik cselekvéseit.

Az felsőoktatási intézmények mikroklímája és intézményi „személyisége”²¹ az első egyetemek megszületésétől kezdődően preferálta ezt a funk-

14 Pusztai Gabriella: A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Budapest, Új Mandátum, 2011.

15 Veroszta Zsuzsanna: Felsőoktatási értékek – hallgatói szemmel. A felsőoktatás küldetésére vonatkozó hallgatói értékstruktúrák feltárása. PhD értekezés. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2010.

16 Pusztai Gabriella – Bocsi Veronika – Ceglédi Tímea: A felsőoktatás hozzáadott értéke Közép-európai kontextusban. Pusztai et. al.: A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közéltételek az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához. Nagyvárad – Budapest: Partium – PPS – Új Mandátum, 2016. 7–12.

17 Szabó Ildikó: Az egyetem mint szocializációs színtér. In: Dusa Á. – Kovács K. – Márkus Zs. – Nyüsti Sz. – Sörös A. (szerk.): Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012. 13–36.

18 Rezsöhazy i. m. 2006.

19 Newman, John H.: Az egyetem eszméje a tudás célja önmaga. In: Tóth Tamás (szerk.): Az európai egyetem funkcióváltozásai. Budapest, Professzorok Háza, 2001. 215–225.; Bär, Sigfried: A Céh. Budapest, Akadémiai, 2005.; Némedi Dénes: Klasszikus szociológia. 1890–1945. Budapest, Napvilág Kiadó, 2005.

20 Weber, Max: A szociológiai és közgazdasági tudományok „értékmentességének” értelme. [1918] In: Weber, Max: Tanulmányok. Budapest, Osiris, 1998. 70–126. (72.)

21 Kozma Tamás: i. m. 2004.

ciót, ezt a küldetést: az értékek teremtését, megőrzését, felmutatását, közvetítését az újabb és újabb generációknak.²² Az egyetemi közösségekben cselekvésminták, beszélgetések, vélemény- és eszmecserék során, „jelentéshordozó szimbólumokon”²³ keresztül történik az értékátadás. A közösség szűrőjén keresztül az egyes értékek igazolttá válnak és megerősödnek, más értékek pedig kiüresednek és eltűnnek, illetve a helyüket átveszi egy másik érték. Mindez az egyetemek világában a szcenárió legfontosabb akto-
torai, az oktatók és a hallgatók közösségeiben történik. E közösségek jellemzői, hogy érzelmileg motivált, empatikus, és dominánsan homológ viszonyok, olyan szubkultúra tehát, amelynek kötelékei tisztelet és szimpátia alapján jönnek létre, szolidaritás és altruizmus jellemzi, felülemelkedik az oktató–hallgató szerepkészlet elemein, feloldja a felsőoktatási szerepek mesterségesen merev jellegét, és a tanárok általi értelmiségi minták sugárzásával mester–tanítvány viszonyra nemesedik. Az felsőoktatási ifjúsági szerveződések „személyisége” – tehát a szervezésben aktív hallgatók közösségeinek értékorientációi, kollektív narratívája, valamint az egyetemi életvilágról és az értelmiség felelősségéről alkotott mentális képe – az egyetemi érték-transzfer közösségek által születik és formálódik – és ezen közösségekben bennük meghatározó szereppel bírnak az érték-hordozó oktatók.

Az Ifjúsági Kör

Az Ifjúsági Kör a polgári iskolai tanárképzés hallgatóinak legnagyobb múltra visszatekintő szervezete volt. A budapesti jogelőd intézményben, a Tanítóképzésben 1901-ben alapított szervezet²⁴ az intézmény szegedi elindulása (1928) után elsősorban sporttevékenységeket szervezett. A ke-
reteiben működő női torna szakosztály 1935-ben országos bajnokságot nyert és eredményes szereplésével 1937-ben elnyerte a Női Tornaszövetség vándordíját.

Labdarúgásban és tornában is figyelemre méltó eredményeket értek el

22 Kozma Tamás: i. m. 2004.

23 Mead, George H.: A pszichikum, az én és a társadalom – szociálbehaviorista szempontból. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1973.

24 Bereczki Sándor: Szeged és a főiskola. A szegedi Tanárképző Főiskola tudományos közleményei. Szeged, Tanárképző Főiskola, 1969.

a tanárképzős hallgatók. Előbbiben 1938-ban megnyerték a szegedi felsőfokú intézmények közötti Gerendás Kupát, a férfi torna szakosztály pedig 1939-ben országos megnyerte az országos bajnokságot.²⁵

A felsőoktatási generációk közötti értékátadási ív szempontjából fontos tény, hogy a sportszakosztály első bajnokságának győztese Greguss Pál (1889–1984) hallgató volt, aki később (1928–1940) mint tanszékvezető főiskola tanár támogatta a diákköröket. Az ifjúsági kör a húszas évek elején beolvadt a Botond Egyesületbe.

A Botond Bajtársi Egyesület

Az egyesület a Turul-eszme és mozgalom (1920–1945), a keresztény nemzeti gondolat és az irredentizmus jegyében szerveződött és működött. A Botond Egyesület hármasszava ez volt: „magyarok vagyunk, keresztények vagyunk és tanárok vagyunk” Az egyesület szegedi működésétől, 1928-tól lányhallgatók is tagok lehettek. A lányok „jó ízléssel nagyban hozzájárultak a rádióval, billiárddal, zongorával és számos festménnyel berendezett egyesületi helyiség kicsinosításához és a Botond Bajtársi Egyesületet nyilvános szereplései alkalmával értékes műsorszámokkal támogatták”²⁶

Az egyesület Falukutató szakosztálya 1932-ben jött létre. A megalakulásban kétségtelenül szerepet játszott az egyetem bölcsészeti karán két évvel korábban létrehívott Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, a tagjai között az agrársettlemet mozgalommal szimpatizáló hallgatókkal, a falukutatókat is folytató Tomori Violával²⁷ és társaival Baróti Dezsővel, Buday Györggyel, Hont Ferencsel, Ortutay Gyulával, Radnóti Miklóssal.²⁸ Az

25 Berezki Sándor: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola története. Szeged, JGYTF, 1998. 143.

26 Schilling Gábor: i. m. 1944. 115.

27 Miklós Péter: A parasztság lélektanáról. Tomori Viola doktorálásáról. Szeged, 2010. 6. sz. 22–24. és Lencsés Gyula: A Hungarian village in the English Regional Survey Movement. *Belvedere Meridionale*, Vol. 27. (2015) No. 1. 134–146. DOI 10.14232/belv.2015.1.11

28 Miklós Péter: Radnóti Miklós szegedi éveiről. In: Miklós Péter (szerk.): „Surranva kell most élned itt” Tanulmányok Radnóti Miklósról és költészetéről. Szeged, Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, 2009. 15–33.; Miklós Péter: A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben. Szeged–Szabadka, Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, 2011.; Fízel Natasa: Müller Miklós szegedi diákévei. *Tiszatáj*, 2016. 11. sz. 47–54.

Kollégium munkáját a későbbi neves néprajzprofesszor, ezidőben tanársegéd Bálint Sándor (1904–1980) támogatta. A pedagógiai főiskolások szervezete – az önképzőköri munka mellett – rendezte a március 15-i, illetve az október 6-i intézményi ünnepségeket is. A Botond Egyesület nyilvános szerepléseit a város polgárai is látogatták, közülük a helyi sajtó által is kiemelkedő rendezvények voltak a népdal est, a finn est, a magyar falu est, a Liszt Ferenc est, és a hallgatólányok által rendezett estek (holland est, japán est, erdélyi est, székely est, melyet vendégszereplésként a délvidéki Magyarokánizsán is megtartottak). Ezek hallgatói kezdeményezésű és rendezésű események nivóját jól jelzi az a tény, hogy a főiskola Dísztermében 1936. november 17-én este hat órától hét óráig tartott műsoros estet közvetítette a Magyar Rádió is. Az egyesület primus magistere Eperjessy Kálmán²⁹ (1893–1976) volt, támogatói (és az események résztvevői) voltak a főiskola tanárai: Imre Sándor (1877–1945), Gyulai Ágost (1868–1957), Erdélyi Lajos (1871–1932), Littke Aurél (1872–1944, 1932–38 között a főiskola igazgatója), Závodszy Levente (1881–1938).

Az énekkarok

A tárgyalt korszakban öt énekkar működött a főiskolán. A Botond vegyeskar 1929-től működött, majd 1933-ban ennek talaján jött létre a Főiskolai Énekkar, a Főiskolai Népdalegyüttes, a Főiskolai Egyházi Énekkar és a Főiskolai Kamarakórus. A kórusok létrejöttében és munkájában óriási szerepe volt Szeghy Endre (1898–1972) mentori szerepvállalásának.

Az énekkar ezidőben több komoly, nagy formátumú művet mutatott be, köztük Kodály Zoltán (*Jézus és a kufárok*, *Mátrai képek*, *Molnár Anna*, *Székely keserves*, *A magyarokhoz*) és Bárdos Lajos műveit (melyek közül kettő – *Szeged felől*, *Himnusz Szent Cecíliához* – a Főiskolai Kamarakórusnak írt mű volt).

29 Lásd még Jancsák Csaba – Nagy Tamás – Szegfű László (szerk.): A tanítványait szerető, tisztelő, megbecsülő ember. Emlékkülés Eperjessy Kálmán születésének centenáriumán (1993. február 11.) Szeged, JGYTF Történettudományi Tanszék, 1995. Belvedere Meridionale Kiskönyvtár, 6. köt.

A Foederatio Americana Integra Corporatio főiskolai szervezete

1929. november 12-én jött létre a Foederatio Americana Integra Corporatio főiskolai szervezete, az Integra. Az induláskor tett küldetésnyilatkozatukban azt fogalmazták meg, hogy a szervezet „tagjai majdan a magyar iskolaszervezet végvári katonái lesznek a szociális szempontból legveszélyeztetettebb paedagogiai órhelyeken, a külvárosok és a nagy falvak jellegzetes iskoláiban, a polgári iskolában”.³⁰ A főiskolai szervezet jelmondatuk a célokban meghatározott aktivitásra utalt: *facta loquntur* (tetteink beszélnek).

Kultúrateremtő tevékenységük leginkább ünnepi műsoros estek megrendezésében csúcsondott ki, melyek közül az első, Arany János-estet 1933-ban a Csillag börtönben rendezték meg. A csoport tagságának önkéntes munkája jelentősen hozzájárult a Katolikus Agrárfűzési Legényegyletek Országos Testülete (KALOT) megalapításához. A főiskolai Integra helyiségében született meg és csendült fel először a KALOT indulója. Vargha Károly és Bálint Géza hallgatók szerzeménye az *Új idők új kürtje harsan*. Az Integra lánytagjai a Katolikus Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ) mozgalom szervezésében jeleskedtek.

A szegedi Eötvös Kollégium

A jelenleg is működő, az elitnevelést zászlajára tűző kollégiumot, a szegedi Báró Eötvös Loránd Kollégiumot 1931-ben Bay Zoltán és Náray-Szabó István alapította a francia Ecole Normale Superieur és a budapesti Eötvös József Collegium mintájára. A Kollégium ekkor még kizárólag a tanárképzés szolgálatában állt és közvetlenül a vallási és közoktatásügyi miniszter alá tartozott. A kollégium első szegedi épülete a Boldogasszony sugárút 6. szám alatt volt, a főiskola udvari, hátsó szárnyában. A tizenkét darab kétágyas lakószoba mellett a szakkollégiumi közösségi munka a saját könyvtárban és a társalgóban folyt. A Kollégiumban külön tanórákat tartottak a

30 Schilling Gábor: i. m. 1944. 119.

tanárképzős hallgatókat oktató tanárok közül Budó Ágoston (1914–1969), Kalmár László (1905–1976), Náray-Szabó István (1899–1971), Sasvári Kálmán (1912–2013) és a már említett Greguss Pál (a főiskola egykori hallgatója), ugyanakkor délutánonként angol, francia, és német nyelvoktatás is folyt, amelyet nagymértékben támogatott az, hogy a szakkollégium könyvtárába neves külföldi tudományos szakfolyóiratok is jártak.

A hallgatók képviselőjét hosszú ideig – még diákként – Sasvári Kálmán látta el. Sasvári később a röntgensugárzás európai jelentőségű kutatója lett.

1931-ben a szakkollégium nyolc bentlakó és egy bejáró taggal kezdte meg működését. Az első felvett tagok között a bejáró kollégista Szókefalvi-Nagy Béla (1913–1998) matematika-fizika szakos hallgató volt, később az egyetem oktatója, professzora volt, világhírű matematikus, aki oktatói pályája során (és az 1956-os forradalom alatt is) képviselte a diákközösségben elsajátított értékeket.

Összegzés

Tanulmányunkban áttekintettük a két világháború közötti magyarországi tanárképzés intézményébe járó hallgatók szervezett közösségeinek világát, s az egyes szervezetek, szerveződések tevékenységének történeti bemutatásán felül rámutattunk a kapcsolódási pontokra, amelyek azt látatják, hogy az egyetemi ifjúság életvilága tágabb értelmezési keretben érthető meg a teljes mintázataiban. Ennek részei a felsőoktatási referenciacsoportok és közösségek, amelyek (mint láttuk) nemcsak nemzedéki szerveződések, hanem – akár csak mentori szerepvállalás mellett, de – mindenképpen érintkeznek a tanítványaikat tisztelő és megbecsülő és a tervszerű tudatos személyiségfejlesztés eredményeként megszülető pedagógussá/tanárrá képzés ügyét szolgáló oktatók feladatvállalásával, amelyek hatása illetve hatóköre az értékátadás, értékmegőrzés tekintetében elévülhetetlen.

ISBN 978-615-00-4685-3

Kiadta
a Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány
(6726 Szeged, Radnóti u. 77.)
Megjelent Szegeden, 2019-ben
Felelős kiadó: Haág Zalán, az alapítvány elnöke
Kiadványmenedzser: Dr. Miklós Péter, az alapítvány titkára
Nyomás és kötés: s-Paw Nyomda
6794 Üllés, Bem József u. 7.